

ТЕКСТОЗНАВСТВО. ЛІНГВОПОЕТИКА

УДК 811.161.2'42:2-587

Ф. С. Бацевич

ЛІНГВАЛЬНІ АСПЕКТИ ТИПОЛОГІЇ НАРАТОРІВ МІСТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Запропоновано типологію нараторів містичних текстів, що передбачає врахування функційно-комунікативних, прагматичних за своєю сутністю критеріїв, наприклад, наявності або ж відсутності власного містичного досвіду перебування в “інших світах” (містичних світах); спосіб входження в змінені стани свідомості тощо. Аналіз лінгвальних сигналів наявності згаданих критеріїв дає змогу з різною мірою глибини й деталізації говорити про типи нараторів, які, перетинаючись й уточнюючись у межах конкретних утілень текстових історій, виформовують досить розгалужену й динамічну систему типів містичних текстів, залежну від різних чинників оповіді, передусім категорії часу, що впливає на розвиток подій у містичних світах.

Ключові слова: наратор, містичний текст, містичний світ, змінені стани свідомості.

Batsevych F. Lingual Aspects of the Typology of Mystic Texts Narrators.

The aim of the research is to make a typology of mystic texts narrators. The object of the research is texts created by the authors (or heroes of these artistic texts) who, being in altered states of consciousness, perceive the objects of mystic worlds in some specific ways. We see the topicality of the proposed study in the need to clarify the typology of narrators of various genre-functional types of texts taking into account lingual “signals” marking the narrators’ personalities. The classifications in current narratological studies, in fact, do not focus on a number of stories, which are texts of mystical content. The typology substantiated in the article can be taken into account in studies of narratological (particularly, lingual-narratological) approach.

The main task of the research is to formulate the basic criteria of the typology of the narrators of mystic stories basing on the linguistic factors of the embodiment of the content of the mystic story (story) and the way it is presented in the text (discourse of the story). The main method of the research is a descriptive one although the study also involves the methods and techniques of text analysis and narrative techniques of revealing the implicit content of messages. The set of techniques used for the explication of the narrator’s (teller’s) expression of the content side of mystic texts also takes into account 1) whether the teller has his / her own mystic experience of the existence in “other worlds”; 2) the way of changing the state into an altered one; 3) the degree of diegesis in text events; 4) the way of objectification of the narrative

discourse; 5) modus-modal factors of generating a mystic text (first of all, experience, belief, imagination). The obtained results are as follows: 1) a “professional” mystic VS a mystic-theoretician; 2) a narrator who alters consciousness intentionally VS a narrator who alters consciousness unintentionally (by chance, spontaneously); 3) a diegetic VS a non-diegetic narrator; 4) a narrator who prefers a cataphatic to an apophatic way of unfolding the text story; 5) a narrator-“prophet” VS a channeller; 6) a theist; 7) an esoteric; 8) a fictionist. Intersecting and becoming more detailed within the limits of specific actualizations of textual stories, the mentioned varieties of narrators form an extensive and dynamic system of mystic texts types, dependent on various narrative factors, first of all, the category of time, which influences the development of events in mystic worlds.

Key words: *narrator, diegetic narrator, non-diegetic narrator, mystic text, mystic world, altered states of consciousness, text mode, text modality.*

Вступ

У творчих пошуках Лідії Андріївни Лисиченко значне місце посідали дослідження низки аспектів організації мовних картин світу, передусім антропних чинників їх породження, утілення і виявлення в текстах різних функційних стилів і жанрів (див., напр., Лисиченко, 2009; 2011). Сподіваємося, що пропоновані скромні спостереження щодо складної і далекої від вирішення проблеми типології нараторів містичних текстів сприйматимуться як близькі науковим інтересам незабутньої Вченої¹.

Мета дослідження – створення типології нараторів містичних текстів. Актуальність пропонованого дослідження вбачаємо в необхідності уточнення типології нараторів різних жанрово-функційних типів текстів з опертям на лінгвальні “сигнали” утілення особистостей оповідачів. Пропоновані в наратологічних дослідженнях класифікації, фактично, не враховують такий різновид оповідей, яким є тексти містичного змісту. Обґрунтована в статті типологія може бути врахована в дослідженнях наратологічного (зокрема лінгвонаратологічного) спрямування.

Основне завдання дослідження – з опертям на лінгвальні чинники втілення змісту містичної оповіді (історії) та способу її представлення

¹ Пропонована стаття розвиває низку ідей щодо типології містичних текстів та їх авторів, висловлених у статті (Бацевич, 2011а). Обсяг статті не дає змоги наводити розлогі приклади фрагментів містичних текстів, а тому, обговорюючи окремі критерії типології їх нараторів, у деяких випадках обмежуємося зауваженнями підсумкового характеру.

в тексті (дискурсі історії) сформулювати основні критерії типології оповідачів містичних історій. У подальшому з урахуванням цих критеріїв деталізувати різновиди нараторів МТ.

Методи аналізу

Досягнення поставленої мети зумовило використання низки методів і методик аналізу мовного та власне наративного (змістовно-оповідного) матеріалу. Це насамперед *описовий* метод; були залучені окремі методики текстологічного підходу, наративні прийоми аналізу змісту повідомлень; використана також низка змістових критеріїв тексту, опрацьованих у публікаціях автора (див. Бацевич, 2009; 2010, 2011a, 2011b, 2014).

Виклад основного матеріалу

Важлива умова, яку необхідно враховувати в процесі обговорення проблем типології містичних текстів (далі МТ) та їх авторів (нараторів), – уточнення змістового наповнення поняття “містичний текст”. Не маючи змоги детально зупинитись на аналізі низки понять езотерики (це завдання спеціальної розвідки), тут лише зазначимо, що під МТ і його різновидом – містичним наративом – розуміємо тип оповіді, у якій ідеться про перебування наратора (або героїв його оповіді) в так званих “інших світах”, онтологічно відмінних від світу, у якому ми живемо, контакти із сутностями цих світів (включно з померлими людьми). Це також контакти наратора (або героїв його оповіді), що усвідомлюють себе у звичному світі, однак під впливом екзогенних або ж ендогенних чинників (хвороба, стан сп’яніння, прийом наркотиків, втома, галюцинації, шизофренічні марення і т. ін.) перебувають у перцептивних контактах з померлими людьми та інфернальними сутностями “інших світів”. Пропоноване розуміння природи МТ передбачає наявність важливого критерію справжнього містичного досвіду – перебування оповідача в змінених станах свідомості (далі ЗСС), що впливає на низку чинників організації тексту, про які йтиметься нижче. Цілком очевидно, що типологія нараторів МТ нерозривно пов’язана з особливостями їх оповідей, а тому критерій наявності або ж відсутності власного досвіду перебування в “інших світах” уважаємо найсуттєвішим з-посеред низки інших чинників. Розглянемо найважливіші з них, розпочавши зі згаданого.

1. Наявність VS відсутність власного містичного досвіду

Деякі дослідники наявність візіонерського досвіду не вважають значущим у процесах смислового аналізу текстів, кваліфікації їх як МТ, а також типології їх авторів (нараторів). Наприклад, відомий український філософ Д. Чижевський, недвозначно зараховуючи Г. Сковороду до містиків, зазначає, що геніальний український мислитель був лише натхнений читанням містичної літератури, але «опрацьовував по-письменницькому свої думки самостійно, використовуючи лише матеріал своєї пам'яті, інтерпретуючи в дусі своїх ідей щодо Святого Письма та спираючись на власний духовний досвід» (Чижевський, 2004: 210). Інакше кажучи, Д. Чижевський розрізнення «наратор, що має власний містичний досвід VS наратор, що не має власного містичного досвіду» не вважає класифікаційно значущим, хоча й наводить спогади М. Ковалинського про те, що Г. Сковорода кілька разів входив у ЗСС (Там само: 212–214). Принагідно зазначимо, що художні твори містичного змісту можна лише умовно зараховувати до МТ, оскільки їх автори за незначними винятками (О. Гакслі, Д. Андреев та деякі інші) не мали досвіду безпосереднього перебування в ЗСС, тобто художні наративи, створені ними, – плід уяви, а не власного візіонерського сприйняття “інших світів”.

Наявність візіонерського досвіду, тобто регулярна (або ж достатньо регулярна) присутність наратора в містичних світах (далі МС), часте перебування в ЗСС дає змогу говорити про **особистісного дієгетичного наратора**, безпосереднього учасника текстово-містичного дієгезису. Наратора, що має досвід інтенційного та регулярного входження в ЗСС, перебування в ньому й, відповідно, орієнтації та сприйняття реалій МС, тобто безпосередній візіонерський досвід, можна визначати як **містика**.

Приклад, що демонструє цей тип оповідача, запозичимо з розповідей щодо своєї чергової, достатньо звичної містичної подорожі “іншими світами” в стані так званого снобачення (одна з медитативних практик входження в ЗСС) дружини відомого українського дослідника творчості К. Кастанеди й містика Олексія Ксендзюка (Ксендзюк, 2002: 263–265):

Я входжу в снобачення звичним чином, однак опиняюсь у власній спальні <...> я думаю про О. К. (Олексія Ксендзюка). <...> моя поява його не дивує. <...> У мене з'являється знайоме “відчуття

тіла”: щільна і тепла хвиля. <...> Я оглядаюсь. Тут також ніч, однак все видно дуже виразно. <...> сприйняття зупиняється, що я вже переживала не один раз. Все щезає, крім нас. Розумію, що тут уже ніяке не снобачення, що це вже “проміжний” стан.

Коментар О. Ксендзюка:

Цей епізод – один з тих, що і тепер мають продовження. «Спільне снобачення» такого типу відбувається не дуже часто, але регулярно – в середньому, раз у два місяці. Послідовність подій у загальних рисах повторюється.

Найважливіша риса оповідей про подорожі містиків, що практикують регулярне (достатньо регулярне) входження в ЗСС за допомогою спеціальних прийомів, звичне (іноді навіть буденне) ставлення до процесу переходу від “нормального” до незвичного світосприйняття, часом навіть рутинність цього переходу: *Я входжу в снобачення звичним чином; послідовність подій у загальних рисах повторюється; мають продовження; «Спільне снобачення» відбувається регулярно.* Непоодинокі випадки входження в “інші світи”, які вже відвідувала візіонерка (саме це ми спостерігаємо в цитованому фрагменті), і, відповідно, деяка звичність у сприйнятті об’єктів цих світів засвідчує вислів *я вже переживала не один раз*. Повне або ж часткове осмислення самого процесу сприйняття “інших світів” спостерігаємо у висловленнях: *Розумію, що тут уже ніяке не снобачення; Послідовність подій у загальних рисах повторюється.* Модус перцепції досвідченого містика часто поєднується з модусом ментальним (див. пункт 5), формуючи модальності евіденційності, впевненості VS сумніву та деякі інші.

Тексти містичного змісту, автори яких не мали безпосереднього духовного візіонерського досвіду або ж входили в ЗСС уперше, випадково (під впливом зовнішніх чинників), тобто неінтенційно, характеризуються низкою особливостей змістової організації, зокрема: а) наявністю мовних засобів, що засвідчують непідготовленість до сприйняття онтологічних чинників інших світів, раптовість, неочікуваність нових перцептивних сприймань і вражень; б) наявністю мовних засобів, що сигналізують незвичність сприйманого (побаченого, почутого тощо), несхожості сприйманого й перцептивно звичного у “цьому” світі; в) наявністю лінгвальних сигналів, що засвідчують невпевненість в осмисленні реальності перцептивного сприйняття

МС; г) випадками “ухиляння” від прямої референції об’єктів і явищ “іншого світу” через відсутність досвіду контактів з подібними проявами у звичному світі; д) спробами логічного, так би мовити “узвичаєного”, осмислення сприйманого в МС, що засвідчує наявність у наратора глибинного “непрямого” переживання подій в “інших світах” на тлі світосприйняття реальності.

Відсутність візіонерського досвіду, тобто міркування наратора щодо сутності МС, їх художнє зображення, досить часто стають основою домінування модусу уяви, який теж породжує низку модальностей, серед яких домінує модальність невпевненості, страху, ірреальності того, що відбувається з наратором (див. про це нижче). Такий тип оповідача можна назвати **містицистом** (теоретиком містицизму, або неофітом містичних практик залежно від загального текстового змісту). Продемонструємо особливості побудови оповіді наратором-теоретиком містицизму фрагментом оповіді В. Грушецького (Грушецький, 2001: 259):

Ідеєю світобудови є Розум, який творить і видозмінюється. Смыслом світобудови є еволюція нерозумного в розумне і далі – в розумне творче. Змістом світобудови є енергія, втілена в формах від речовини до Духа. Вершиною розвитку в Кільці Великого Свічення є Абсолют; одночасно Кільце Великого Свічення – це результат Його творчості з наявністю Абсолюту у всьому [...].

Наведений фрагмент тексту – радше теоретичні міркування автора, а не зображення власного візіонерського досвіду, текстового осмислення перебування в МС.

2. Спосіб входження в ЗСС

Семантико-прагматична структура містичного тексту (наративу) небайдужа до критерію інтенційне (містик-“професіонал”) VS неінтенційне (містицист-“непрофесіонал”) входження наратора (або ж його героїв) у ЗСС і, відповідно, творення оповідної історії. Таке входження може відбуватися під впливом ендогенних (численні спеціальні відпрацьовані медитативні та психофізичні прийоми: асани, холотропне дихання, ритмічні рухи тіла, повторювані молитви, спеціальні мовні засоби й т. ін.) або екзогенних (хвороба, вживання психотропних препаратів (наркотиків), спиртного, втоми, недосипання та деяких інших) чинників. Перші більшою мірою притаманні

досвідченим містикам; другі – початківцям² або випадковим особам, що потрапили у відповідні обставини, які вплинули на так званий нормальний стан свідомості. У низці спостережень підкреслено, що образи “інших світів”, які сприймають люди, що вжили наркотики або інші психотропні препарати, більшою мірою нагадують галюцинації, марення, а не об’єкти або події в “справжніх МС”. Розглянемо фрагмент з оповідання І. Франка «На роботі» (Франко, 1978).

У цьому творі оповідь веде дієгетичний наратор, головний учасник текстових подій – ріпник і добувач воску Гринь. Його наратив – безпосередня вербальна реакція на події, що відбуваються з ним; свідчення переходу від “нормального” внутрішнього діалогу до “потoku підсвідомого” й зворотного процесу – повернення до нормального стану свідомості й звичного мовлення – розповіді про свої переживання і зустріч із Задухою.

Важлива клінічна ознака перебування Гриня в ЗСС, що засвідчує його галюцинаційний стан під впливом шкідливих випаровувань, відсутності свіжого повітря, замкненого простору тощо – безпосереднє включення в “потік підсвідомого” звуків, які він чує, образів, які він бачить, відчуттів, які автор подає в дужках:

Бумм!.. А се що так загуділо?..; Дзінь-дзінь-дзінь! Рятуйте! Рятуйте! Дзінь-дзінь-дзінь! Рятуйте!; Що се таке?.. (Угу, се, бачу, мені в ухах чогось шумить!); (Але чого тото серце моє молотом у груди ковть-ковть-ковть?..).

Показовими для порівняння можуть бути також наративи К. Кастанеди періоду активного вживання ним пейоту та деяких інших наркотичних препаратів з одного боку й періоду пізнішого з випрацюваним умінням входити в “інші світи” шляхом медитативних практик – з іншого. Помітна достатньо різка зміна модусно-модальних чинників творення містичного наративу: перехід від модальностей нерозуміння, страху, невпевненості до модальностей звичності, достатньо повної орієнтації в “інших світах”, впевненості у своїх магічних діях. Інакше кажучи, за способом входження в ЗСС варто виокремлювати нараторів з ознаками ендогенного або ж екзогенного способів переходу від “нормального” до ЗСС.

² Зауважимо, що містики-“професіонали” також з певних причин можуть вдаватися до прийому психотропних засобів з метою “тренування”, “розхитування точки збирання” (поняття нагвалізму) й т. ін.

3. Міра участі в текстових подіях

Аналіз низки текстів містичного змісту дає змогу говорити про можливість виділення дієгетичного й недієгетичного оповідачів містичних історій, тобто прямого й непрямого учасників текстових подій.

Дієгетичний наратор безпосередньо сприймає об'єкти, ситуації та події, які він спостерігає в МС. Модальності евіденційності та оцінки домінують у наративах безпосереднього сприйняття. У текстових подіях він може виступати як прямий учасник, спостерігач, подорожній; від цих ролей залежить низка текстових особливостей побудови змістової частини тексту (наративної історії).

Недієгетичний наратор – непрямий учасник текстових подій у МС; він в основному переповідає ці події ніби збоку, формуючи модальність переконування, важливості інформації, її оцінки та деякі інші.

У розглядуваному аспекті особлива роль належить так званому ченнелеру, тобто оповідачеві, що передає інформацію жителям Землі від різноманітних космічних сутностей, які опікуються життям людей (див. детальніше Петрик, 2008; Бацевич, 2009; 2014; 2015). Він виступає в ролі опосередкованого “ланцюга” між істинними нараторами («Вищими Сутностями», «Ангелічними Сутностями», «Командорами Всесвіту») й читачами його творів; він “ретранслятор” ідей космічних сутностей. Ченнелер може виявлятися як дієгетичний (Д. Андреев) наратор, беручи участь у подіях “інших світів”, і як недієгетичний (Лі Керролл) оповідач, лише передаючи ідеї вищих космічних сутностей (наприклад, Крайона). Ченнелер – справжній містик, оскільки особисто перебуває в МС; його враження, образи тощо – це вияви прямого дієгезису; однак ідеї щодо світобудови й поради землянам належать не йому, а сутностям МС: у цьому разі він виступає недієгетичним наратором, а лише “ретранслятором” чужих ідей. Прагматичні аспекти наративу ченнелера можна схарактеризувати як модус перцепції, що породжує модальність евіденційності щодо тих, чий образи він спостерігає, міркування яких він передає землянам, модус ментальності, що супроводжується модальністю можливості, бажаності, а іноді навіть невпевненості щодо міркувань Вищих Космічних Сутностей.

4. Спосіб викладу містичної історії (дискурс наративу)

Спостереження над різними типами МТ дають підстави говорити про два способи зображення МС: катафатичний та апофатичний.

Катафатичний спосіб зображення МС полягає в тому, що, попри постійно декларовану містиками неможливість наявними засобами мови передати онтологічні особливості МС, наратори все ж говорять про це, застосовуючи для передачі своїх вражень й асоціацій від реалій “інших світів” наявні в природній мові номінативні, предикативні, дейктичні, дискурсивні та інші засоби. Ось, для прикладу, маг-початківець Карлос Кастанеда, потрапивши в новий для нього МС, зображує його так (Кастанеда, 2019: 170):

Те, що я бачив було темніше за все, що мене оточувало, і, як мені здалося, воно рухалося. Я скрикнув, а тоді стрибнув убік. Я чув звуки, які нагадували цмокання губами, а потім побачив, як велика темна маса від'єдналась від решти темряви. Воно мало форму прямокутних дверей, але в півтора рази вище.

Від несподіванки я закричав. <...> Від страху я втратив владу над собою <...>.

Говорячи про “невимовне”, наратор використовує засоби мовно-го коду англійської мови, на його думку, більш-менш придатні для зображення сприйняття і переживання того, що він відчуває, сприймає й інтерпретує в “іншому світі”: сутності МС (*темна маса, темрява, двері*); спроби звичного для реального світу означення сприйнятого в МС (*темніше за все, що мене оточувало, мало форму прямокутних дверей, але в півтора рази вище*); спроби визначити сприймане звичними для “нашого світу” предикатами (*було темніше, рухалося, цмокання губами, від'єдналась, вище*) та інші.

Апофатичний спосіб зображення онтології МС полягає в спробі “вхопити” сутність останнього шляхом заперечення звичних для раціонального мислення людей предикатів. Містики, що поділяють апофатичні установки щодо представлення у своїх текстах невимовного, будують МТ шляхом негачії звичних у їх мовах предикатів. Для прикладу, побудований текст Діонісія Ареопігита «Містичне богослів'я» (Ареопігіт). Фрагмент цього тексту:

Бог – це не душа і не розум <...>, ні число, ні міра <...>, ні могутність <...>, ні буття і ні сутність, ні вічність, ні час, ні премудрість, ні благо, <...> ні добро, ні милість <...>, ні темрява, ні світло <...>, ні хибність, ні істина <...>, ні царство, ні премудрість,

ні єдине і не єдність, не божество, <...> ні синівство, ні батьківство, ні взагалі будь-що з того, що нами або іншими (розумними) істотами може бути пізнаним. <...> Він ні темрява, ні світло, ні хибність, ні істина... стосовно Нього абсолютно неможливі ні позитивні, ні негативні судження <...> перевершування всього сутнього Тим, Хто поза всім сутнім, – безмежне.

В апофатичному дискурсі **не**, **ні** – це не просто заперечення, це «зовсім своєрідне **“не”**, символічне **“не”** – **“не”** неспівставності, а не обмеження» (Флоровський, 1992: 110); його глибинним смислом є ‘трансцендентне **понад**’ або ‘перебування поза всім, що може бути названим словом’, оскільки, як зазначив Діонісій Ареопатит, «для нього не існує ні слів, ні найменувань, ні знань» і лише «повне незнання і є пізнанням Того, Хто перевищує все пізнаване» (Ареопатит). І навіть, на перший погляд неможливе, “крамольне” для ортодоксального християнина твердження *Бог не є*, у контексті всього твору прочитується приблизно так: ‘Бог вищий за мислиму людьми категорію існування, оскільки Він є творцем усього сущого, тобто творцем самого існування’.

У своїй більшості МТ поєднують катафатичні й апофатичні способи зображення МС. У відомих нам МТ такі прийоми виглядають абсолютно природними, оскільки наратор, намагаючись більшою чи меншою мірою “адекватно” представити онтологію МС, вимушений “говорити про невимовне”, орієнтуючись на засоби коду конкретної мови, уживаючи символіку “цього” світу й визнаючи безсилля ідіотетичних мов “схопити” природу МС. Фрагмент із «Подорожі в Ікстлан», у якому досвідчений маг дон Хуан намагається пояснити магу-початківцю Карлосу сутність магічного поняття “сила”, що діє в МС (Кастанеда, 2019: 102):

Сила – це те, з чим має справу воїн, – мовив він. – Спочатку вона здається чимось неймовірним, надуманим, що не піддається осмисленню. Це саме те, що зараз відбувається з тобою. Тоді сила стає чимось серйозним. Ти можеш не мати її або не бути до кінця певним, чи вона існує, але починаєш розуміти, що щось таки є, щось, чого раніше не помічав. Потім вона стає для тебе тим, чого ти не в змозі контролювати. Важко сказати, чим вона є чи як приходить. Сила ніби є нічим, але водночас творить дива у тебе перед очима. І, нарешті, вона є чимось усередині тебе, тим, що не лише керує твоїми діями, а й підкоряється твоїй волі.

Запала коротка мовчанка. Дон Хуан запитав, чи все я зрозумів. Мені було незручно казати, що так. Здається, він помітив це, бо засміявся.

У наведеному прикладі поєднуються прийоми катафатичного й апофатичного представлення доном Хуаном об'єкта пояснення – поняття сили в містичних ученнях мезоамериканських індіанців.

5. Прагматичні аспекти представлення МС

Важливими прагматичними показниками типів нараторів МТ слід уважати модусно-модальні чинники втілення текстової історії. Беручи до уваги саме ці показники, можемо говорити про три найважливіші модуси сприйняття наратором МС і, відповідно, модуси їх представлення в оповіді, що спираються на (а) перцептивний і ментальний досвід оповідача, (б) його віру й (в) уяву.

Модуси **перцепції** та **ментальності**, як уже згадувалося, втілюються в межах модальності евіденційності, впевненості або невпевненості щодо сприйняття онтології МС (див. пункт 1).

Модус **віри** найчастіше реалізується в модальності безапеляційності сприймань, суджень, висновків (часто без опертя на факти так званого здорового глузду). Для прикладу, К. Кастанеда, ще недосвідчений учень мага племені які дона Хуана, часто вживає такі вислови: *я йому (дону Хуану) повністю (безапеляційно, безсумнівно, без будь-яких сумнівів, без будь-яких коливань, звично і т. ін.) довіряв, вірив; його поради (настанови, вимоги) я виконував без будь-яких коливань; моя віра в нього була абсолютною (повною, непохитною) і т. ін.* Враховуючи онтологічні особливості зображуваних у текстах МС, досить умовно можна говорити про два типи нараторів МТ: 1) **теїста**, який в “інших світах” сприймає традиційні для його напряму й різновиду віри, конфесії і т. ін. об'єкти та сутності (напр. Д. Ареопатіт, М. Реріх, О. Блаватська), і 2) **езотериста**, який потрапляє в МС, населені сутностями, що не трапляються у віруваннях відомих релігій (напр. К. Кастанеда, Д. Андреев, С. Гроф, О. Іакслі).

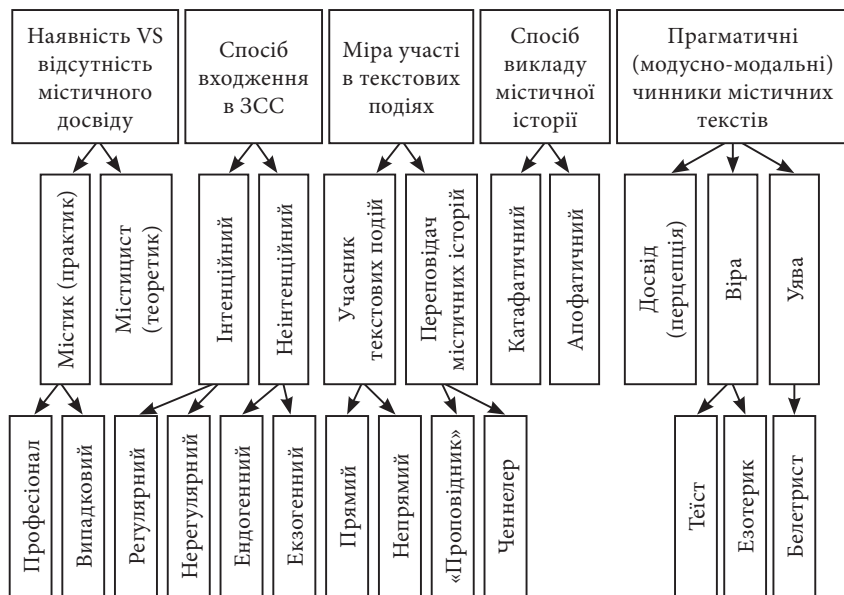
Модус **уяви** найповніше реалізується в модальностях ірраціональності, художньої видумки й супроводжується вживанням художніх засобів мовлення, що мають викликати в читача образне сприйняття МС або ж переживання наратора, які той відчував у ЗСС. Розглянемо фрагмент твору Д. Андреева «Троянда світу», у якому наратор розповідає про свій перший досвід входження в ЗСС під впливом фізичних (втома) й природних (екзогенних за своєю сутністю) чинників (Андреев, 2008: 107):

Щасливо втомлений <...> був буквально осліплений: переді мною, не ворухаючись під водоспадом сонячного світла, простягалося безкрає море соняхів. У ту ж мить я відчув, що над цією пишнотою ніби тріпоче невидиме море якогось тріумфуючого, живого щастя. <...> я почував, що ці невидимі істоти з радістю і гордістю вводять мене, як дорогого гостя, як би на своє прекрасне свято, схоже і на містерію, і на бенкет. <...> Головне було в тому, що я в ці хвилини виразно відчував, як люблять мене і ллються крізь мене невидимі істоти, чиє буття таємниче пов'язане з цією рослинністю, водою, ґрунтом³.

Цитований фрагмент, як і багато інших в історіософському творі містика-ченнелера Д. Андреева, ліричний, насичений художніми засобами белетристичного характеру. Провідні модальності втілення модусу уяви – особистісна неповторна перцепція, настроєвість, образність, естетичність оцінок та деякі інші.

З урахуванням запропонованих підходів до МТ типологія їх нараторів у цілому може бути представлена так:

Критерії виділення і типи нараторів містичних текстів

³ Переклад з російської наш. Д. Андреев називає ці невидимі таємничі істоти *стихіями* тварин, рослин, рік, озер, місцевостей тощо.

Висновки

Урахування комунікативно-мовних, у своїй основі прагматичних чинників дає підстави вважати дієвими критеріями диференціації типів нараторів МТ такі: наявність або ж відсутність власного містичного досвіду, спосіб входження в ЗСС, міра дієгезису в текстових подіях, спосіб утілення наративного дискурсу, модусно-модальні чинники породження МТ. Виділення згаданих типів оповідачів МТ має достатньо умовний характер, а самі типи є непостійними, мають радше характер тенденцій вияву в текстах. Перетинаючись й уточнюючись у межах конкретних утілень текстових історій, згадані різновиди нараторів виформовують досить розгалужену й динамічну систему типів МТ, залежну від різних чинників оповіді, передусім чинників часу, що впливають на розвиток подій у МС. Для прикладу, містик-“професіонал” у своїй конкретній оповіді може виявлятися прямим або ж непрямим учасником текстових подій, “проповідником”, теїстом або ж езотериком і т. ін. Зокрема, подібне спостерігаємо в згадуваному історіософському творі Д. Андрєєва «Троянда світу», який можна кваліфікувати як ченнелінг белетристично-публіцистично-проповідницького характеру (Бацевич, 2015). Інакше кажучи, класифікація МТ залежна від типології їх авторів (нараторів), особливостей їх авторського письма.

Поряд з обраними критеріями типології нараторів МТ, а також у їх межах існують інші вияви оповідних інстанцій. Зокрема, в МТ можна виявити сильно VS слабо втіленого, особистісного VS безособистісного, цілісного VS розсіяного, об’єктивного VS суб’єктивного, всезнаючого VS обмеженого в знаннях, надійного VS ненадійного та деякі інші типи нараторів. Важливо також зазначити, що в процесі розгортання текстових подій міра вияву того чи того типу нараторів може змінюватися. Для прикладу, міра розуміння наратором подій у МС може поглиблюватися, його когнітивний “багаж” поповнюватися, тобто з обмеженого в знаннях оповідач перетворюється на всезнаючого творця тексту. Відповідно, змінюється модальність оповіді: від невпевненості сприйняття і осмислення до впевненості в розумінні онтології МС.

Аналіз проблем типології МТ та їх нараторів потребує низки спеціальних розвідок, залучення різних методів, методик і прийомів аналізу, апробації різних критеріїв та сучасних підходів, що й уважаємо перспективою дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бацевич, Ф.** (2009). Художній текст VS ченнелінг-текст: виявлення мовленнєво-жанрової специфіки. *Лінгвістичні дослідження*, 27, 103–111.
2. **Бацевич, Ф.** (2010). Феномен міждискурсивності (на матеріалі історіософського твору Д. Андреева «Троїанда світу»). *Наук. зап. Луган. нац. ун-ту*, IX, 20–30.
3. **Бацевич, Ф.** (2011a). Містичні тексти як лінгвістична проблема: аспект типології. *Вісн. Львів. ун-ту*. Серія філологічна, 52, 171–184.
4. **Бацевич, Ф.** (2011b). Модус і модальність як типологічні параметри містичного тексту. *Незгасимий Словосвіт* (с. 527–538). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна.
5. **Бацевич, Ф.** (2014). Ченнелінг-тексти: спроба типології та прагматичного аналізу. *Наукові записки НаУКМА*, 164, 3–7.
6. **Бацевич, Ф.** (2015). Между ченнелингом, публицистикой и художественным нарративом (на материале произведения Д. Андреева «Роза Мира»). *Studia Rossica Posnaniensia*, 11, 2, 5–13.
7. **Лисиченко, Л. А.** (2009). Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків: ВГ Основа.
8. **Лисиченко, Л. А.** (2011). Ці невичерпні глибини слова. Харків: ВГ Основа.
9. **Петрик, Т.** (2008). Модель каналу комунікації у ченнелінг-дискурсі. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* (с. 82–83). Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка».
10. **Флоровский, Г. В.** (1992). *Восточные отцы V-VIII веков*. Москва: Феникс.

ДЖЕРЕЛА

1. **Андреев, Д.** (2008). *Роза Мира*. Москва: Эксмо.
2. **Діонісій Ареопажит.** *Містичне богослів'я. Послання до Тимофія св. Діонісія Ареопажита*. Узято з http://psylib.org.ua/books/_dioar01.htm.
3. **Кастанеда, К.** (1993). *Мистецтво снобачення*. (Кн. 9). Київ: Софія.
4. **Кастанеда, К.** (2019). *Подорож в Ікстлан. Уроки дона Хуана*. (Кн. 3). Львів: Terra Incognita.
5. **Ксєндзюк, А.** (2002). *Бачення нагуаля*. Київ: Софія.
6. **Франко, І.** (1978). На роботі. У *Зібрання творів у 50 т.* (Т. 14). (с. 292–306). Київ: Наук. думка.

REFERENCES

1. **Batsevych, F.** (2009). Khudozhnii tekst VS chennelinh-tekst: vyivlennia movlennevo-zhanrovoi spetsyfyky [Artistic text VS channeling text: detection of speech-genre specificity]. *Linhvistychni doslidzhennia – Linguistic studies*, 27, 103–111 [in Ukrainian].
2. **Batsevych, F.** (2010). Fenomen mizhdyskursyvnosti (na materiali istoriosofskoho tvoru D. Andrieieva «Troiana svitu») [The phenomenon of interdiscursiveness (based on the material of D. Andreev's historiosophical work «The Rose of the World»]. *Nauk. zap. Luhan. nats. un-tu – Scientific notes of Luhansk National University*, IX, 20–30 [in Ukrainian].
3. **Batsevych, F.** (2011). Mistychni teksty yak linhvistychna problema: aspekt typolohii [Mystical texts as a linguistic problem: an aspect of typology]. *Visn. Lviv. un-tu. Serii filolohichna – Bulletin of Lviv University. Philological series*, 52, 171–184 [in Ukrainian].
4. **Batsevych, F.** (2011). Modus i modalnist yak typolohichni parametry mistychnoho tekstu [Mode and modality as typological parameters of a mystical text]. *Nezghasymyi Slovosvit – The inextinguishable world of words* (pp. 527–538). Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina [in Ukrainian].
5. **Batsevych, F.** (2014). Chennelinh-teksty: sproba typolohii ta prahmatychnoho analizu [Channeling texts: an attempt at typology and pragmatic analysis]. *Nauk. zap. NaUKMA – Scientific notes of NaUKMA*, 164, 3–7 [in Ukrainian].
6. **Bacevich, F.** (2015). Mezhdhу chennelingom, publicistikoy i xudozhestvennim narrativom (na materiale proizvedeniya

D. Andreeva «Roza Mira») [Between channeling, journalism and artistic narrative (based on the work of D. Andreev «Rose of the World»)]. *Studia Rossica Posnaniensia*, 11 (2), 5–13 [in Russian]. 7. **Lysychenko, L. A.** (2009). *Leksyko-semantychnyi vymir movnoi kartyny svitu* [The lexical-semantic dimension of the linguistic picture of the world]. Kharkiv: VH Osnova [in Ukrainian]. 8. **Lysychenko, L. A.** (2011). *Tsi nevycherpni hlybiny slova* [These inexhaustible depths of the word]. Kharkiv: VH Osnova [in Ukrainian]. 9. **Petryk, T.** (2008). Model kanalu komunikatsii u chennelinh-dyskursi [The model of the channel of communication in the channeling discourse]. *Liudyna. Kompiuter. Komunikatsiia – Man. Computer. Communication* (pp. 82–83). Lviv: Vyd-vo Nats. un-tu «Lvivska politekhnika» [in Ukrainian]. 10. **Florovskij, G. V.** (1992). *Vostochnye otcy V–VIII vekov* [Eastern Fathers of the 5th–8th centuries]. Moskva: Feniks [in Russian].

SOURCES

1. **Andreev, D.** (2008). *Roza Mira – Rose of the World*. Moskva: E'ksmo [in Russian]. 2. **Dionysii Areopahit.** *Mystychnе bohoslivia. Poslannia do Tymofiiia sv. Dionysiiia Areopahita* [Mystical theology. Epistle to Timothy of St. Dionysius the Areopagite]. Retrieved from http://psylib.org.ua/books/_dioar01.htm [in Ukrainian]. 3. **Kastaneda, K.** (1993). *Mystetstvo sno-bachennia* [The art of dreams]. (Vol. 9). Kyiv: Sofia [in Ukrainian]. 4. **Kastaneda, K.** (2019). *Podorozh v Ikstlan. Uroky dona Khuana* [Journey to Ixtlan. Don Juan's lessons]. (Vol. 3). Lviv: Terra Incognita [in Ukrainian]. 5. **Ksendziuk, A.** Vision of the nagual Kyiv: Sofia [in Ukrainian]. 6. **Franko, I.** (1978). Na roboti [At work]. *Zibrannia tvoriv u 50 t. – Collection of works in 50 volumes*. (Vol. 14). (pp. 292–306). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

Бацевич Флорій Сергійович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства, Львівський національний університет імені І. Франка; вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна.

Tel: +3-8-050-37-07-731

E-mail: batsevich.florij@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6141-8318>

Batsevych Florij Serhiiovych – Doctor of Philological Sciences, Full Professor, Head of the Department of General Linguistics, Ivan Franko Lviv National University; 1 Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine.

Надійшла до редакції 03 березня 2023 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Бацевич Ф. С. Лінгвальні аспекти типології нараторів містичних текстів. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. О. В. Халіман. Харків, 2023. Вип. 58. С. 211–225. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.58.15>

APA: Бацевич, Ф. С. (2023). Лінгвальні аспекти типології нараторів містичних текстів. *Лінгвістичні дослідження*, 58, 211–225. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.58.15>